

ריאיון אישי

עם

פרופ' שמואל שילה

שאלות כלליות על תחום המשפט והאקדמיה המשפטית

נד כמה לדעתך חשוב שיכוננו חוקה במדינת ישראל? ולמה?

אני מאלה שחוששים מחוקה כי אני חושב שגם היום השימוש שנעשה בחוקי היסוד, שהם אינם חוקה, הוא רחב מדי. אני חושש שאם תהיה חוקה המצב יחמיר, והיא תהיה נתונה עוד יותר לשיקול הדעת הרחב מדי שיש בידי בית המשפט. להבנתי, שופטי בית המשפט העליון מתערבים במקומות שהם אינם צריכים להתערב בהם. לכן אף על פי שברוב מדינות העולם מקובל שיש חוקה, אני לא חסיד נלהב שלה.

ביקורת שיפוטית – האם הכול שפיט?

תאורטית אפשר לומר שכמעט הכול שפיט, אבל ברור שיש צורך בריסון ויש דברים רבים מאוד ששופט לא צריך לעסוק בהם ושהם מחוץ לתפקידו. למעשה לא הכול שפיט. למשל עניינים של יחסי חוץ שייכים לרשות המבצעת ובדרך כלל אינם שפיטים. גם במשפט האזרחי אפשר לקבוע שיש עניינים שהם אינם שפיטים, כמו למשל כאשר בחור מזמין בחורה לסרט, אך הוא אינו מגיע, תאורטית הבחורה רשאית להגיש תביעה לבית המשפט, אבל מקובל לומר שעניין זה אינו שפיט.

פרשנות תכליתית מול פרשנות מצמצמת – מה עמדתך בנושא?

אני לא כל כך אוהב את המילה "מצמצמת", אבל צריך להיות שילוב כלשהו שלפיו אי אפשר להרחיב יתר על המידה את הפרשנות התכליתית וגם לא את הפרשנות הטכנית. צריך איזה שילוב שהוא של שיקול דעת בריא והגיוני בעניין.

האם קיים פסק דין שהרגיז אותך? שמפריע לך באופן מיוחד? שהיית רוצה לשנות? ועוד, מה לדעתך פסק הדין החשוב ביותר בתחומך?

כן, יש כמה פסקי דין מרגיזים. אזכיר שניים.

הראשון הוא פסק דין דיניי¹. אני חושב שפסק הדין שהוכרע ברוב דעות, שעל פיו שמחה דיניי יצא זכאי – אינו ראוי. כידוע דיניי, שהיה יו"ר הסוכנות היהודית, הועמד לדין משום שהשתמש בכרטיס אשראי שניתן לו על ידי הסוכנות היהודית לצרכיו הפרטיים בעת ביצוע תפקידו. בית המשפט קבע שהוא זכאי. אולם כל מי שקורא את פסק הדין תמה איך אפשר לזכות אדם אינטליגנטי, שמבין מה הוא עושה, בתירוץ שלא היה מודע למעשהו. אני סבור שזה פסק דין שערורייתי, ואם הנידון לא היה שמחה דיניי, שהוא מהאליטה של המדינה, הוא כיהן גם כשגריר ישראל בארצות הברית, אלא אדם אחר, הלא לא היה יוצא זכאי.

אחד מפסקי הדין החשובים ביותר בתחום שבו אני מתמחה – דיני ירושה – הוא פסק הדין הידוע קניג נ' כהן². מדובר באישה אומללה שהתאבדה בקפצה מקומה עליונה בבית מלון בתל-אביב כשבתה האהובה בזרועותיה. בפתקים שהשאירה שנכתבו בכתב ידה היא הסבירה כי התאבדותה עם ילדתה נעשית כתגובה ליחסו הרע של בעלה כלפיה. לא היה כל ספק שהפתקים נכתבו על ידיה, אולם היא לא רשמה עליהם תאריך ואף לא את חתימתה. בית המשפט העליון נדרש בדיון נוסף לפסוק אם פתקים אלה ראויים להיחשב צוואה בכתב יד. מפסק הדין עולה תפיסת עולמם המשפטית של השופטים ועמדתם כלפי פרשנות החוק וחוש הצדק. כמה מהשופטים עשו ניסיונות מרחיקי לכת כדי למצוא דרך שתתיר להם להכיר בפתקים כצוואה, ואילו אחרים חששו לפסוק בניגוד למה שנתפס כציווי של המחוקק. ואכן, רוב שופטי בית המשפט העליון הגיעו למסקנה שאין להכיר בפתקים כצוואה. בעקבות זאת הבעל, שלפי עדות אשתו גרם להתאבדותה עם בתה, הוכר כיוורש היחיד על פי דין וירש את עיזבונה הגדול שאותו הביאה מבית הוריה. מאוחר יותר תוצאה מקוממת זו הביאה לשינוי הסעיף הרלוונטי בחוק הירושה כדי שיהיה אפשר להכיר בפתקים מעין אלה כצוואה, אולם בכך לא היה כדי לשנות את פסק הדין באותו מקרה.

מה דעתך על מספר עורכי הדין ההולך וגדל כיום?

זו שאלה לא פשוטה. מצד אחד כנראה יש יותר מדי עורכי דין וזה מוריד את רמת המקצוע. מצד אחר אני חסיד של לימוד משפטים. לדעתי, השכלה וידע משפטי מועילים

1 ע"פ 4336/96 מדינת ישראל נ' דיניי, פ"ד נא(5) 97 (1997).
2 ד"נ 40/80 קניג נ' כהן, פ"ד לו(3) 701 (1982).

בכל תחום עיסוק. קשה לומר לסטודנט שרצוי שילמד משפטים, אבל כנראה לא יוכל לשמש לאחר לימודיו עורך דין. זו בעיה מעשית וקשה לומר מה פתרונה.

מה דעתך על הארכת תקופת ההתמחות לשנתיים?

אני חושב שזה מוסיף וזה באמת משהו טוב. צריך להקפיד שבאמת לומדים באותו זמן. אם זה ללא פיקוח – זה לא רציני.

מה דעתך על חוק בוררות חובה? והאם לדעתך הדבר ייעל את מערכת המשפט בישראל? אני קראתי על זה. אני לא בקיא בהרבה פרטים. לכן אני מעדיף שלא להביע עמדה מכיוון שאינני בקיא בפרטים.

מה דעתך על היחסים בין האקדמיה לבית המשפט?

ככלל, היחסים הם טובים לעומת מדינות אחרות כמו ארצות הברית. בארץ בתי המשפט פונים בפסקי הדין שלהם לא מעט למאמרים ולספרים אקדמיים, ולדעתי זה חיובי מאוד. ראוי לתת קרדיט לבתי המשפט בארץ ובמיוחד לבית המשפט העליון על שהם מתייחסים בצורה מעמיקה לדבריהם של המלומדים.

מה דעתך על העדפתם של אנשי אקדמיה לפרסם מאמרים בחו"ל על נושאים תאורטיים כללים ולא לפרסם בארץ על נושאים "ישראליים"?

לדעתי יש בכך פגם וחבל מאוד שמגמה זו הולכת ומתגברת, אבל אני גם מבין את הסיבות לכך. כשמדובר בהעלאות ובמינויים באוניברסיטה, מקובל ונכון לשלוח את פרי עטם של המועמדים גם למומחים בחוץ לארץ לשם הערכה שתיעשה גם מחוץ לביצה הישראלית. צריך למצוא את האיזון הנכון בין כתיבה בעברית על נושאים ישראליים לבין כתיבה תאורטית באנגלית.

מה דעתך על העובדה שמרצים בארץ מקבלים יותר נקודות קרדיט על פרסומים בכתבי עת אזוריים בחו"ל מאשר בפרסום בכתבי עת מובילים בארץ?

אני לא כל כך בטוח אם זה נכון. אני חושב שמי שמפרסם דברים טובים בארץ בכתבי עת מובילים מקבל קרדיט, אבל מקובל שאדם גם יפרסם בחו"ל.

מה דעתך על שיטת הקידום של האקדמיה בארץ?

סך הכול אני חושב שהשיטה סבירה, תמיד יש אפשרות לשפר. לפי מה שידוע לי, יש הבדלים בין אוניברסיטה לאוניברסיטה בארץ בנוגע לשיטת הקידום. זה תלוי גם באווירה

וביורש של מי שמטפל בדברים האלה. אני מכיר את האוניברסיטה העברית בירושלים יותר מקרוב, וסבורני שבדרך כלל השיטה פועלת בצורה נאותה ואנשים מטפלים בעניינים האלה בתום לב. בשנים האחרונות היו שינויים חיוביים באוניברסיטה בכל הנוגע לדרכי הטיפול של הוועדות המטפלות בקידום. לפי מיטב ידיעתי יש מוסדות להשכלה גבוהה בארץ שבהם הפרוצדורות האקדמיות בעייתיות יותר.

מה דעתך על שנשים פרופסוריות הן מעטות יחסית בארץ?

זו עובדה ידועה ומצערת. הלוואי שיהיו יותר. אני באמת מאמין בצורך לכלול נשים רבות יותר בסגל הבכיר באוניברסיטאות. גם אשתי היא פרופסור. נראה לי שחלק מהצעירות היום הולכות בדרך שנשללה על ידי קודמותיהן, ואני משער שהמצב עשוי להשתפר בעשור הקרוב. ראוי להתחשב בחופשות לידה ובקשיים אובייקטיביים שעומדים בפני נשים שמבקשות לקיים את תקופת הבת-דוקטור בארץ. אלה בעיות אובייקטיביות, אך אין להתפשר על טיב העבודה המדעית של נשים.

מה ידוע לך על הקודיפיקציה? האם אתה בעד?

מצד אחד ישבתי שנים רבות בוועדת הקודיפיקציה לדיני ירושה, שזה תחום התמחותי, ואכן מתקיימת עבודה יפה. מצד אחר אינני מבין את הריצה הזאת לקודיפיקציה חדשה. אני סבור שאפשר להסדר בלי קודיפיקציה גדולה כפי שהיא קיימת באירופה, ואפשר להמשיך בחקיקה הקיימת עם עדכון של כל מה שצריך עדכון. אינני נגד קודיפיקציה, אבל אני לא חסיד גדול שלה. אחרי כל כך הרבה שעות לאורך שנים של השקעה אני מסופק אם הקודיפיקציה תעבור בכנסת. לא נראה לי שמישהו שם דוחף את הנושא, אולי חבל על כל ההשקעה הזאת. במדינה שלנו יש תמיד דברים דחופים יותר ותמיד נוצרת ערמה של נושאים אחרים לעסוק בהם.

האם צריך בית משפט לחוקה?

לדעתי לא. אני חושב שאם באמת אנחנו רוצים שהאנשים הטובים ביותר יהיו בבית המשפט העליון, אז ראוי שהם יעסקו בחוקה. בנוסף, אני חושש שבבית משפט לחוקה הדברים יתנהלו על פסים פוליטיים ומוטב שזה לא יקרה.

מה דעתך על הוועדה למינוי שופטים? איך לדעתך צריך להתבצע מינוי השופטים?

זאת שאלה קשה והיא שייכת לאיכות האנשים היושבים בוועדה, ליושרם ולתום לבם. אם יש אנשים חיוביים ותמי לבב אז השיטה לא כל כך משנה. אם יש אנשים שהופכים כל דבר לאישי ופוליטי אז גם שיטה טובה לא תועיל. שנים רבות הייתה נהוגה בארץ שיטה

מסוימת שפעלה יפה מאוד. אני חושב שהיו שופטים מצוינים, עד שהמניעים הפוליטיים הפכו להיות דומיננטיים יותר, ואז התקבלו תוצאות כצפוי. הבעיה אינה דווקא בשיטה אלא באנשים.

האם נדרשת התמחות לשופטים?

נראה לי שיש תחומים שבהם אולי נדרשת התמחות. לדוגמה: בני התמנה לא מזמן לשופט בבית משפט לענייני משפחה. הוא עסק רבות בתחום זה כעורך דין, וכשהוא נכנס לשפיטה הוא נכנס לתחום שהוא מכיר היטב. עם זאת שופטים אחרים שקיבלו מינוי בתחום זה, שמעולם לא עסקו בכך, חויבו לפסוק מיד בעניינים אלה מבלי שניתנה להם שהות להתעמק בנושא. נראה לי שאין זה הוגן הן כלפי הצדדים לדיון והן כלפי השופטים. מנגד ראוי ששופט יעסוק בכול. אני מתנגד לגישה הגורסת ששופט יעסוק רק במספר מצומצם של עניינים. זה יגביל אותו.

דעתך על בעיית אמון הציבור בבתי המשפט?

זו בעיה קשה שקשורה למעורבות הפוליטית המרובה הרווחת במדינה, אך גם לגורמים שונים שמקורם בבית המשפט. הדבר מצער מאוד.

אקטואליה

מה דעתך על השטע שבין דתיים לחילוניים? כיצד אתה צופה את עתיד היחסים בין שתי הקבוצות הללו?

אינני חושב שיש מישהו שהוא שבע רצון מהשטע שבין דתיים לחילוניים. אינני נביא, אני לא יודע מה יהיה בעתיד, אני רק יכול לקוות שאיכשהו החברה תשכיל להבין עד כמה הדבר שלילי וראוי לנסות לשפר את המצב. נדמה לי שהתקשורת מלבה מאוד את השטע הזה, גם בדברים שוליים. אתן דוגמה לכך. מדי שנה בשנה לפני יום כיפור בוחרים להראות בטלוויזיה את מנהג הכפרות – לקיחת התרנגולות והקפתן סביב הראשים לפני הובלתן לשחיטה. דרך הצגת הדברים דוחה וכך מושמים החרדים ללעג. מבחינת יום כיפור זה מנהג זניח, ולמרב הבנתי רוב הציבור מקיים מנהג זה במתן צדקה. אין ספק שיש דברים הרבה יותר חשובים הנוגעים ליום כיפור שאינם מוצגים כלל. אינני רוצה לתלות הכול בתקשורת, אבל כידוע היא חשובה מאוד והיא יכולה לתת את הדעת על האופן שבו היא מציגה את הדברים.

מה דעתך על השטע שבין יהודים למיעוט הערבי?

חבל מאוד שזו המציאות, אולם המנהיגים הפוליטיים של הערבים מעוניינים יותר מכול בפן הלאומי ולא דווקא בשיפור חיי המיעוט הערבי בארץ. נדמה שהם אינם מנסים להשפיע בדרך נאמנה ויעילה על המדינה וזרועותיה לשפר את מצבם הגרוע והנחות של שולחיהם. מנהיגים אלה מעוררים את דחיית הציבור היהודי. אילו לא היו יוצאים כל הזמן בהצהרות פוליטיות ובאמירות שהן לצנינים באוזני רוב האוכלוסייה היהודית במדינה, אלא היו פועלים לקידום זכויותיה של האוכלוסייה הערבית בכל מיני עניינים מהותיים, אני חושב שהיו יכולים להועיל. בטוחני שהאוכלוסייה היהודית מסכימה שיש לשפר את המצב של המיעוט הערבי, והיה אפשר ללכת לקראתם יותר מכפי שהמצב היום. ואולם, גם בלי קשר לטענות אלה יש לשפר את המצב של המיעוט הערבי ולתקצב אותם כמו התקצוב של האוכלוסייה היהודית.

האם לדעתך המשבר הכלכלי העולמי השורר כיום בעולם תרם להכנסת שיקולים כלכליים בפסיקתם של בתי המשפט בארץ יותר מאשר בעבר?

אני חושב שבדרך כלל יש שיקולים כלכליים בפסיקה, וזה דבר חיובי. אם למשבר העולמי הייתה איזושהי השפעה? אינני חושב שהיה בשנה האחרונה משהו חריג במיוחד או השפעה יוצאת מגדר הרגיל.

האם לדעתך הכנסת ה-18, המכהנת כיום, תשפיע על הגדרתה של מדינת ישראל כיהודית ודמוקרטית? וכיצד לדעתך הגדרת כזאת עשויה להשפיע על החלטותיהם של השופטים בבתי המשפט בכלל ובבג"ץ בפרט?

אני מסופק אם בכנסת הזו תהיה השפעה מרחיקת לכת על הגדרת המדינה כיהודית ודמוקרטית.

משפט עברי ודת ומדינה

מדוע לדעתך בכל הפקולטות למשפטים בארץ מיוחסת חשיבות ללימוד המשפט העברי כאשר המשפט הישראלי האזרחי הוא הקובע?

אני חולק על כך. יש חשיבות מועטה מאוד בפקולטאות למשפטים למשפט העברי. אמנם חשיבותו בכך שזהו מקצוע חובה, אבל חוץ ממבוא למשפט העברי אין חובה לקחת קורס נוסף בתחום זה לבד מבאוניברסיטת בר-אילן. אני חושב שכל יהודי בארץ צריך לדעת

משהו על המשפט העברי, גם בשביל השכלתו הכללית. אם סטודנט למשפטים בארץ אינני לומד אפילו את המיעוט שבמיעוט הנדרש ממנו, אני בדעה שחסר משהו בהשכלתו.

חלף בערך עשור מאז פרסומך האחרון בנושא – "דינא דמלכותא דינא" – האם חל שינוי כלשהו? מגמה שמתפתחת?

הספר שלי, שנכתב לפני 35 שנה והוא עיקר תרומתי בנושא "דינא דמלכותא דינא", אינו ספר מעשי אלא ספר תאורטי היסטורי. לא נראה לי שיש לשנות משהו שכתבתי אז לאור איזה שינוי או מגמה שמתפתחת.

השאלה מה הן הקטגוריות המדויקות הנכללות בהגדרה "משפט עברי" מעוררת ויכוח בין חוקרים ומשפטנים. מנחם אלון סבור כי משפט עברי כולל את תחומי ההלכה שמקובלים כתחומים משפטיים בשיטות משפט אחרות. לדעתו יש להבחין בין הלכות "משפטיות" והלכות "דתיות". לעומתו יצחק אנגלרד סבור כי אי אפשר להפריד בין הלכות משפטיות להלכות דתיות, וחלוקה מסוג זה היא שרירותית. דעה שלישית מביע שמשון אטינגר, הסבור כי משפט עברי כולל את כל התחומים שהיה עלינו "להמציא" אילו לא הייתה תורה. לאיזו דעה אתה מסכים יותר?

אני סבור שמבחינה משפטית כל מה שיש בהלכה הוא חלק מהמשפט העברי. כמו שיש משפט קנוני המתייחס בעיקר לדברים דתיים שאינם עניינים מובהקים בין אדם לחברו אלא שייכים למה שמכונה "בין אדם למקום", כך גם במשפט העברי. אבל מבחינה פרקטית אפשר לומר שמה שמעניין את המשפטנים אלה הדברים הדומים למה שלומדים בכל שיטת משפט היום. אולם גם בסוגיה משפטית על פי קריטריונים של משפטן של היום, קורה שלפעמים המקורות של המשפט העברי מתייחסים, למשל להלכות מדיני קרבנות, כדי להסביר עניין בדיני ממונות או לענייני נישואין וגירושין. על כן מי שאיננו מתעמק בדיני קרבנות לא יוכל להבין את המהלך המשפטי הנידון. לכן גם מי שמתעניין במשפט העברי רק בסוגיות משפטיות על פי המקובל במערכת המשפטית היום, חייב לעתים להבין גם דברים שאינם מוגדרים כמשפטיים בקריטריונים העכשוויים.

אלון אומר בצדק שיש להבחין בין הלכות משפטיות להלכות דתיות. כל מי שמתמצא במשפט העברי יודע שגם בו יש הבחנה בין למשל דיני ממונות לבין דיני איסור והיתר. אבל אף על פי שיש הבחנה אתה לא יכול להתעלם מכלום. אנגלרד שם יותר דגש באחידות השיטה. מדובר בשיטה משפטית כוללת שכל החלקים – גם הדתיים וגם המשפטיים – הם חלק בלתי נפרד מהכול. אף על פי כן גם אנגלרד יודה שבנוגע לדברים מסוימים קיימת חשיבות בחלוקה הפנים-הלכתית באשר לסיווגים שונים של תחומים. עם זאת גם אלון לא יאמר שהחלקים הלא משפטיים במובן של המשפט הפוזיטיבי היום אינם חלק מהותי של

המשפט העברי בתפיסה רחבה של מונח זה. גם מה שאטינגר אומר זה נכון, אבל יש גם מעבר לכך.

האם אתה בעד או נגד הפעלת עונש המוות בישראל? באילו מקרים ומדוע?

אני לא בטוח אם צריך לתת עונש מוות אף על פי שתאורטית ייתכן שעונש מוות מגיע למורשע במקרים קיצוניים, מקרים יוצאים מגדר הרגיל. הנימוק שלי נגד עונש מוות הוא נימוק אישי. לו היו אומרים לי לבצע את העונש בעצמי, לא הייתי יכול לעמוד בכך, ואם אני מרגיש כך, לא ארצה שמישהו אחר יעשה זאת במקומי. נוסף על כך, גם בהליכים משפטיים יש טעויות, ואחרי שנים יכול להתברר שאדם שהורשע והומת היה חף מפשע. אני מאמץ את האמרה הידועה שעדיף שמאה אנשים יצאו זכאים בדיון מאשר להוציא להורג אדם אחד שהוא חף מפשע. זאת דילמה קשה במיוחד כשמדובר במעשים נוראיים שבוצעו על ידי אנשים שפויים אבל שפלים.

אני חושב שבארץ מקלים מאוד בתנאי האסירים. לדעתי במקרים קיצוניים של פשיעה אכזרית וכדומה ראוי שהמבצע ידע שיענש באופן קשה על ידי החמרה בתנאי מאסרו נוסף על שלילת חירותו האישית. לדעתי אנחנו רחמניים מאוד, רחמניים מדי.

בעבר בג"ץ הרחיב את הגושפנקה הניתנת להרחקת נשים מפעילות ציבורית כשדחה ברוב קולות את עתירתן של נשים אורתודוקסיות שביקשו להתפלל במניין ברחבת הכותל³ – האם לדעתך, לאור השינוי המהותי שחל במעמדה של האישה ומקומה במאה הנוכחית, שינוי שגם נשים שומרות תורה הן שותפות מלאות בו, יכולה הייתה היום להתקבל תוצאה שונה במקרה דומה?

בזמנו כתבתי חוות דעת לבית המשפט העליון בעתירה בעניין הזה. טענתי שמבחינה הלכתית אין כל בעיה לאפשר לנשים להתפלל בכותל, כפי שביקשו. אני חושב שגם לפי הדת היהודית אפשר לקדם את האישה ולתת לה הרבה יותר שיתוף פעולה בעניינים דתיים ממה שמקובל היום. מסופקני אם אפשר להשוות לגמרי בכל דבר ודבר מבחינת ההלכה את מצבן של הנשים למצב הגברים, אבל המגמה צריכה להיות לנסות להשוות בין המינים בכל מה שאפשר במסגרת ההלכה. יש לתת לאישה אפשרות גדולה בהרבה להיות חלק מחיי הציבור של הקהילה היהודית הדתית מכפי שנעשה. מבחינה הלכתית יש אפשרות כזאת.

3 בג"ץ 257/89 הופמן נ' הממונה על הכותל המערבי, פ"ד מח(2) 265 (1994).

מה דעתך על הטענה כי נשים מעדיפות את המסורת של אי-השוויון, ושהן מסכימות לא להתמודד כשוות בחברה תחרותית, למשל הסכמתן לשינוי שם משפחתן לשמו של הגבר כמעט באופן אוטומטי לאחר הנישואין, דבר הנעשה מרצון?

נכון, יש נשים כאלה. כדי לשנות זאת יש לחנך לכך מילדות. לעניין השם, זה עניין פרקטי. אני חושב שאם מדובר בנשים שמוסיפות שם לשמן המקורי, יש בכך הכבדה מסוימת, אך כל אחת יכולה לעשות מה שהיא רוצה. אני מכיר משפחה שבה יש שם משפחה שונה לאבא, לאמא ולילדים. זה קצת מבלבל, אבל זאת שאלה שולית. חינוך שוויוני – הן לבנות והן לבנים – חייב להיעשות בבית, בגן ובבית הספר. שינוי גם במודעות וגם בעשייה. אין להשוות את המצב הקיים היום בכל הנוגע לשוויונות בין בני זוג למצב שהיה רווח לפני שלושים-ארבעים שנה. היום יש יותר ויותר שותפות אמיתית. חקיקה יכולה להועיל רבות גם בכך.

האם לדעתך צריך לשנות את חזקת הגיל הרך?

היום מחמירים בעניין זה, ואולי צריך להחמיר פחות. אם במקרה מסוים טוב יותר לילד הרך לא להיות עם האם, יש לפסוק בניגוד לחזקה. אני נגד חזקה שכמעט אינה ניתנת לשינוי. בעבר רוב הנשים לא עבדו מחוץ לביתן, וכך נולדה החזקה. מאז חלו שינויים בחברה ורוב הנשים עובדות מחוץ לביתן. חל שינוי גם ביחסים שבין בני הזוג בכל הנוגע לטיפול בבית ובילדים. השינוי מתרחש אולי בקצב אטי מדי לדעת חלק מהאוכלוסייה, אך הוא מתרחש. כאשר המצב החברתי משתנה יש לגרום גם לשינויים בתפיסות כמו חזקת הגיל הרך.

האם לדעתך בג"ץ צריך להתערב יותר בהחלטות של בתי הדין הרבניים?

אני בעד התערבות זו כי אני בדעה שבתי הדין הרבניים אינם נוהגים כראוי בהרבה מקרים. בדרך כלל הדיינים אינם מכירים לעומק את החברה הכללית והם מנותקים מחברת הרוב בישראל. אינני מגלה סוד שבמאתיים השנים האחרונות חברת הרוב בעולם המערבי עברה שינויים רבים, במיוחד באשר ליחסי גבר ואישה. אולם הדיינים הם חלק מחברה פטריארכלית, אין הם רואים את הגבר והאישה שווים זה לזה. אנחנו צריכים דיינים מסוג אחר לגמרי, אנשים שמעורים בחברה, שמכירים מקרוב גם דתיים וגם חילוניים. אכן, לא תמיד יש התאמה בין הרצוי ההלכתי לבין המציאות החברתית החדשה. לכן אני מצדד בצמצום הפעילות של בתי הדין הרבניים למינימום. על פי המצב המשפטי כיום, בתי הדין פוסקים לכל עם ישראל ולא רק למגזר מסוים. לדעתי הם אינם ממלאים את תפקידם כפי שהייתי רוצה לראות זאת, אך כמובן יש יוצאים מהכלל.

עלי משפט י תשע"ג

עם זאת יש לתת את הדעת על שהרבה הלכות דווקא מיטיבות עם נשים. דוגמה לדברים שבהם ההלכה מיטיבה עם האישה לעומת החוק נוגעת לדיור של אלמנה. לפי ההלכה אי אפשר להוציא אלמנה מהבית שבו התגוררה עם בן זוגה. לעומת זאת לפי חוק הירושה אפשר להוציאה מביתה.

ובחזרה לשאלתכן. אין לדעתי מנוס מהתערבות גוברת של בג"ץ בהחלטות בתי הדין הרבניים. כאשר תפיסת הצדק של החברה שונה מאוד מזאת של בית הדין ומתעוררת הרגשה חזקה של קיפוח בעקבות החלטת בית הדין, אין מנוס מהתערבות בג"ץ.

שאלות אישיות

כיצד היית מגדיר את שיטת ההוראה שלך?

השיטה הראויה היא לקיים שיח בין המורה לתלמידים ולא הרצאה פרונטלית. בהוראת המשפט העברי מתעוררת לפעמים בעיה קשה. אי אפשר לקיים דו-שיח או רב-שיח כאשר עוסקים בתחום בלתי מוכר כמו המשפט העברי, או כאשר תלמידים אינם מכינים את החומר. במקרים כאלה אין עם מי לדון דיון של ממש, ולא תמיד אפשר לבצע את מה שרוצים לעשות.

תחביבים?

קריאה של רומן טוב וגם דברים עיוניים יותר, מוזיקה, ספורט.
ספורט – בעבר הייתי משחק הרבה, אבל מה לעשות – מזדקנים. כיום אני בעיקר צופה.
כדורגל משעמם אותי אבל כדורסל מעניין אותי מאוד.

מוזיקה מועדפת?

קלסית.

משהו שלא יודעים עליך?

כיום, לאחר פרישתי מהאוניברסיטה העברית בירושלים, אני מכהן כראש מכללת הרצוג בגוש עציון.

היסטוריה: קצת על ילדותך, משפחתך, היכן למדת? איך עלית לארץ? כיצד התאקלמת בארץ?

אני יליד ארצות הברית. אני כאן חמישים ושתיים שנה. למדתי בחו"ל לתואר B.A. לאחר שעליתי בגיל צעיר, הייתי כמעט בן עשרים ואחת, למדתי בישיבה. יש לי הסמכה לרבנות

מהרב הרצוג, הרב הראשי בזמנו. לאחר מכן למדתי משפטים באוניברסיטה העברית בירושלים ועשיתי סטז' אצל השופט זילברג בבית המשפט העליון. זילברג היה אדם מיוחד במינו. כל מי שקורא את דבריו מתרשם שהוא ה'ביאליק' של המשפט. לאחר מכן עבדתי כעורך דין זמן קצר והגעתי לאקדמיה בעקבות פנייתו של פרופסור מנחם אלון. כתבתי עבודת דוקטור והמשכתי לעסוק במשפטים במחקר ובהוראה. ולפן המשפחתי: עליתי לבד. רק אחרי שנים רבות הוריי עלו ארצה בעקבותיי. התחתנתי עם ילדת הארץ, בת רחובות. רעייתי עוסקת בהיסטוריה של היישוב ובמגדר. היא פרופסור בבר-אילן. יש לנו חמישה ילדים. שניים מילדי משפטים (אחד שופט ואחת עורכת דין), ושלושת האחרים עוסקים במחשבים, במחשבת ישראל ובפיזיקה.